

Список літератури: 1. Деньги. Кредит. Банки / Под ред. О.И.Лаврушина. М., 1998. 2. Основи економічної теорії: Підручник / За ред. С.В.Мочерного. Тернопіль, 1993. 3. Панов В.П. Международное уголовное право: Учебн. пособие. М., 1997. 4. Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами / Пер. с нем. Н.В.Вардуля. М., 1990. 5. Польской Г.Н. Тайны молотного двора. М., 1996. 6. Fake – money Flood is Aimed at Clipping Iraq's Economy. New York Times. 27.05.92. 7. Гастрьякин А.И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права. Л., 1986. 8. Kelsen H. Principles of International Law. New York–London., 1967. 9. Pella V. La guerre – crime et les criminels de guerre. Geneva, 1946. 10. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. М., 1998. 11. Трайнин А.Н. Избр. произведения. Защита мира и уголовный закон / Под общ. ред. Р.А.Руденко. М., 1969. 12. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. М., 1998. 13. Курс международного права. Т.3. Основные институты международного права. М., 1990. 14. Фердросс А. Международное право / Пер. с нем. Ф.А.Кубличко и Р.Л.Карышкиной; Под ред. Г.И.Тулкина. М., 1959. 15. Василенко В.А. Международно-правовые санкции. К., 1982. 16. Додонов В.Н., Панов В.П., Румянцева О.Г. Международное право: Словарь-справочник / Под общ. ред. В.Н.Трофимова. М., 1997. 17. Петровский Ю.В. О политической ответственности государств // Советский ежегодник международного права. 1970. М., 1972. 18. Василенко В.А. Ответственность государства за международные правонарушения. К., 1976. 19. Курис П.М. Международные правонарушения и ответственность государств. Вильнюс, 1973. 20. Блюмшиц И. Современное международное право цивилизованных государств, изложенное в виде кодекса / Пер. со 2-го нем. изд. Н.Ульяниченко и А.Ладьяженского; Под ред. Л.Камаровского. М., 1876.

Надійшло до редакції 26.02.02

О.В. Пчолкіна

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Згідно з Конституцією України найвищою соціальною цінністю є захист життя і здоров'я, прав та свобод людини. Важлива роль по забезпеченню прав громадян належить органам внутрішніх справ, і зокрема підрозділам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1]. При проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділи правоохоронних органів вирішують поставлені перед ними задачі в двох аспектах: перший – своєчасне розкриття і розслідування скоєних злочинів, тим самим відновлюючи порушені права і інтереси громадян; другий – безпосереднє дотримання у процесі своєї діяльності їх прав і свобод.

Питання правового регулювання оперативно-розшукової діяльності давно привертало увагу фахівців, що займаються дослідженнями у цій сфері. Але діяльність органів внутрішніх справ ще не належно врегульована відповідними законами і підзаконними нормативними актами. В минулому вона регламентувалася близько 300 нормативними актами. Така кількість актів свідчила не стільки про чіткість і повноту врегулювання діяльності органів внутрішніх справ, скільки про їх застарілість, суперечливість, невідповідність сучасним вимогам. У цьому зв'язку забезпечення прав і свобод громадян при розкритті та розслідуванні злочинів викликало особливу стурбованість. Це виражалося, з одного боку, у неадекватному реагуванні на кримінальну обстановку, що склалася, з іншого боку – у прямих порушеннях прав громадян, що втягуються в

оперативно-розшукову і кримінально-процесуальну діяльність. На нашу думку, саме тут криються головні причини негативних результатів боротьби із злочинністю в країні і забезпечення прав громадян у даній сфері.

Розвиток наприкінці 80-х початку 90-х років ідеї формування в Україні правової держави обумовив особливу актуальність законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності. Наукові результати досліджень О.М. Бандурки [2], В.Л. Грохольського [3], І.П. Козаченко [4], І.В. Сервещького [5] і деяких інших учених певною мірою уможливили розробку і прийняття у 1992 році Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1]. Прийняття цього й інших законів, що регулюють оперативно-розшукову діяльність, активізувало наукову розробку її правового регулювання.

Передбачені законодавством заходи для забезпечення прав громадян, на жаль, ще не повною мірою реалізуються в діяльності органів внутрішніх справ, у її карно-процесуальній і оперативно-розшуковій складових. Це пояснюється відсутністю належних умов впровадження цих заходів у діяльність органів внутрішніх справ і недосконалістю механізму їх здійснення.

У теорії права однією з актуальних є проблема визначення меж дії правового поля при здійсненні оперативно-розшукових та кримінально-процесуальних заходів. Але поняття правового поля не можна відокремлювати від поняття правової держави. Розбудова правової держави повинна створити соціально орієнтований правопорядок, гарантувати належний захист особистості, її прав і інтересів, забезпечити недоторканність власності, рівну міру свобод для громадян.

Як відомо, ідея правової держави і правового поля має давню філософську традицію. Її джерелами є твори Платона, Аристотеля, Канта, М.М. Сперанського та інших вчених.

Феномен правової держави і правопорядку розглядається нині все більш у рамках загальної теорії права. Конкретному аналізу піддаються питання стратегії вдосконалення ключових напрямків діяльності правоохоронних органів, у тому числі органів внутрішніх справ, правової основи реалізації їхніх правозахисних функцій, включаючи проблеми забезпечення охорони прав людини і громадянина. Однак очевидно, що без поглибленого вивчення цих питань на теоретичному і прикладному рівнях не можна реалізувати соціальну стратегію заходів щодо зміцнення правопорядку, адекватного дотримання законності, зокрема, у сфері кримінально-процесуальної й оперативно-розшукової діяльності.

В юридичній літературі висловлюється думка, що правопорядок повинен розумітися як спосіб буття права в соціальному просторі [6, с.16]. Тим часом поняття «соціального простору» неоднорідне: воно складається з різноманітних структур, окремих «полів», у яких реалізуються суспільні відносини, регламентовані відомою сукупністю правових норм, властивих цьому «полю».

На нашу думку, правове поле – це важливий елемент соціальної регуляції в комплексі керуючих впливів держави. Воно являє собою сукупність правових норм, що регулюють конкретну сферу суспільних відносин.

Правове поле оперативно-розшукової діяльності, на відміну від кримінально-процесуального, виникло порівняно недавно, у 1992 році, з прийняттям Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». До цього, у радянський період, цей напрямок державної діяльності було виведено з-під соціального контролю, який здебільшого регулювався значною кількістю відомих інструкцій і настанов, прихованих вільною завісою державної таємниці. Гіпертрофності у минулому повноваження оперативно-розшукового складу і правова незахищеність громадян призвели до трагічних за наслідками масових репресій, що стали можливими ще й тому, що раніше фактично був відсутній прокурорський нагляд і судовий контроль [5]. З прийняттям Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» вперше в Україні ця діяльність стала легітимною. В ньому знайшли закріплення конституційні принципи законності, забезпечення прав й свобод громадян. Зараз правову основу оперативно-розшукової діяльності в Україні складають Конституція України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», кримінальний та кримінально-процесуальний кодекси, Закони України «Про прокуратуру», «Про службу безпеки», «Про прикордонні війська», інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна. Іншими словами, оперативно-розшукова діяльність зараз має міцну правову базу: підкреслена важливість дотримання прав і свобод людини і громадянина; зроблено акцент на неприпустимість здійснення оперативно-розшукової діяльності для досягнення цілей і рішення задач, не передбачених законом; встановлено право оскарження дій органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у прокуратуру, суд і інші інстанції; розроблена система правових гарантій особистості, що постраждала від протиправних дій; визначена відповідальність за порушення закону [7, 8].

Виникає питання, у якому співвідношенні, у яких зв'язках існують два правових поля: кримінально-процесуальної й оперативно-розшукової діяльності? У фаховій літературі існує думка, що названі два поля тісно пов'язані один з одним [9, 10]. Це дійсно так. Але ця думка вимагає конкретної аргументації. Очевидно, що не завжди і не по всіх кримінальних справах потрібно проводити оперативно-розшукову роботу. Слідчі, вирішуючи задачі попередження, розкриття й розслідування злочинів і викриття винних, у багатьох випадках не використовують допомогу суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. У той же час найчастіше результати оперативно-розшукової діяльності не стають об'єктом використання в рамках кримінального процесу. Разом з тим, щодо більшості кримінальних справ, головним чином по тяжких та резонансних злочинах, одночасно проводяться слідчі дії й оперативно-розшукові заходи, врегульовані відповідно кримінально-процесуальним і оперативно-розшуковим законодавством. Таким чином, ці два правових поля начебто «пакетуються» один на одного і являють собою єдиний правовий простір, у якому, зокрема, реалізуються права і свободи громадян.

Підводячи підсумок викладеному, хочемо підкреслити, що залання оперативно-розшуковій діяльності процесуального статусу, вичерпна регламентація в КПК України обґрунтованості одержання результатів проведення оператив-

но-розшукових заходів – це єдиний спосіб захистити конституційні права та свободи людини від порушення під час розкриття та розслідування злочинів.

Список літератури: 1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України. 2. Бандурка А.М. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності. К., 1995. 3. Грохольський В.П. Забезпечення законності в оперативно-розшуковій діяльності (актуальні питання) // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України. Наукове видання. К., 2000. 4. Козвиченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби із злочинністю. К., 1995. 5. Сервельський І.В. Теоретичні аспекти дотримання законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України. Наукове видання. К., 2000. 6. Артемов В.М. Правопорядок в сучасному російському обществі. соціально-філософський аналіз: Дис... докт. юрид. наук. М., 1999. 7. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. К., 2001. 8. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. К., 2001. 9. Гаврилов О.А. Стратегия правосудия и социальное прогнозирование. М., 1993. 10. Земскова Л.В. Проблемы использования результатов оперативно-розыскных мероприятий в уголовно-процессуальном доказывании. Волгоград, 2000.

Надійшла до редакції 18.03.03

М.О. Назарів

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ПУБЛІЧНОСТІ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

З початку 90-х років минулого століття кримінально-процесуальне законодавство України зазнало суттєвих змін, що пояснюється новими соціально-економічними умовами розвитку суспільства, а найбільш значні зміни у КПК України були внесені в зв'язку з прийняттям у 1996 році Конституції України та закінченням в минулому році п'ятирічної дії перехідних положень.

Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві торкнулися таких важливих проблем, як реорганізація судових стадій кримінального процесу, звільнення особи від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами судом і таке інше. Звичайно же не міг зазнати змін і принцип публічності, хоча сама редакція ст. 4 КПК України не отримала змін.

Перш ніж торкнутися питання про суттєві зміни принципу публічності, згадаємо ті спори, які оточувались та оточуються що до визначення зазначеного поняття.

Ретроспективний аналіз основних тенденцій у розвитку кримінально-процесуального права приводить до висновку про мінливу природу публічного начала у кримінальному судочинстві і його соціальної обумовленості. Так період зародження радянської державності характеризується руйнуванням кримінального судочинства, заснованого на публічному началі і зародженням радянського кримінального судочинства, заснованого на яскраво вираженому державному началі, покликаному забезпечити збереження завойованої в боротьбі радянської влади; періоду становлення і зміцнення радянської державності відповідає кримінальне судочинство, також засноване на державному началі; періоду закономірного розвитку радянської державності відповідає період закономірного розвитку кримінального судочинства, суть якого зводиться до